

דוד יוסף חיים מנחם ס"ט

לע"נ דודי (אח אימי) החייל שנהרג על קדושת ה' העם והארץ

דוד יאיר בן נג'יה הי"ד. ת.נ.צ.ב.ה.

בענין שרטוט הגט

א

רבינו הטור ומרן השו"ע (אבהע"ז סי' קכה סעיף י'). כתבו שנוהגים לשרטט הגט. ע"כ. משמע שהוא משום מנהג גרידא. והב"ש (ס"ק יד) כתב וז"ל: "משום דגט נקרא ספר. אע"ג דלספירת דברים אתא? מ"מ עושים כעין ספר. ועי' רש"י מנחות ל"ב כתב דצריך שרטוט מדאורייתא. ועי' בתוס' " עכ"ד.

ובגמרא מנחות (ל"ב ע"ב) "אמר רב יהודה אמר שמואל כתבה אגרת פסולה מאי טעמא? אתיא כתיבה כתיבה מספר" ופירש"י "כתבה איגרת. בלא שרטוט ולא דקדק בחסרות ויתרות כאיגרת בעלמא: כתיבה כתיבה: וכתבתם על מזוזות וכתב לה ספר כריתות. אי נמי כתוב זאת זכרון בספר מה ספר בעי דקדוק אף מזוזה בעיא דקדוק": עכ"ד.

ומלימוד פסוקים זה למד הב"ש דלרש"י שרטוט הגט הוי מדאורייתא.

ובתוס' שם (ד"ה כתבה) הקשו לפי' רש"י דהרי שרטוט מזוזה הוי הלכה למשה מסיני ולא ילפינו מ"כתיבה". וכן הלימוד מספר כריתות אינו "דכמה חסרות ויתרות יש בגט דיתיהוויין דיתיציביין חמשה חמשה יודיין. וגם חסרות כגון "למהך". ושרטוט נמי לא אשכחן דבעי בגט" עכת"ד.

ובאמת ישנם מרבתינו הראשונים שלמדו שמזוזה בעי דקדוק אבל לימודם אינו מגט, אלא מס"ת. ומהם בספר האשכול להר"א אב"ד בהלכות מזוזה (ח"ב דף עד) כתב "אתיא כתיבה כתיבה מספר תורה, כלומר שצריך לדקדק בה כס"ת".

וישנם שלומדים דין שרטוט אבל מס"ת ומהם בפסקי הרי"ד (דף נא) שכתב: אגרת בלא שרטוט. כתיבה כתיבה וכתבתם וכתב לו (ס"ת האמור בפרשת המלך). וכ"כ בשיטה לאחד מן הראשונים המיוחס לרשב"א (על מנחות שם). וע"ע באגודה שם. וע"ע בשו"ת באר יצחק חלק יו"ד סי' כא שהשמיט דעת רש"י ע"ש) סוף דבר לא מצאנו למי שהוא מרבתינו הראשונים שיסכים לדעת רש"י דשרטוט הגט הוי מדאורייתא. ובודאי דלרש"י שהצריך שרטוט מדאורייתא – היכי דהגט נכתב ללא שרטוט הוא גט בטל. וקשה מדוע העלימו הטור והב"י והשו"ע עיניהם שלא הביאו

דעת רש"י והם כתבו שהוא רק מצד המנהג. היה להם לכל הפחות להביא דברי רש"י ז"ל ולכתוב שאין הלכה כמותו?

ב

אתה הראת לדעת שרש"י ס"ל דשרטוט הגט הוי מדאורייתא, ויש בזה עקולי ופשורי, וכאשר תחזה בשו"ת הרשב"א (ח"ה סי' צג) שכתב "שאלתם גט אשה אי צריך שרטוט? תשובה אני לא מצאתי באחד משני התלמודים "שום זכר לזה כלל". ואדרבה שנינו על הכל כותבין על עלה של זית (גיטין י"ט ע"א) וסתמא דמילתא דבעלה זית לא משכחת בו י"ב שיטין .. ושרטוט נמי לא בעי שכך שנינו: על הכל כותבין על יד של עבד ואין משרטטין יד העבד. והדין נותן שבכל מקום לא הצריכו שרטוט אלא במקראות ומשום כתיבה תמה אבל בגט אין צריך שאין מזכירין בו משום מקרא. עכ"ד, [הו"ד בב"י (סי' קכה)]. ותימה דאיך נאמר דאשתמיט מניה דרש"י ז"ל משנה מפורשת?.

וע"ע בח"א (סימן אלף רכ) שכתב דע כי טעם השרטוט הוא משום דכתיב "ספר כריתות" וכל שנקרא ספר צריך לשרטט, ואע"ג דקיימא לן כרבנן דאמרי דספר לספירת דברים הוא דאתא? מכל מקום כיון דאפקיא רחמנא בלשון ספר- מאי דכתביה ליה עבדינן כספר ואע"ג דדברים אלו אין להם עיקר מדין הגמרא ואדרבה יש בזה מן הקושיות אפי' הכי כדאי להחמיר בזה בערוה החמורה עכת"ד. עוד כתב הרשב"א (חלק א' סי' תשעט וסי' אלף קצא ובח"ז סי' שפג) להביא ראיה שאי"צ לשרטט גיטי נשים. שלא הצריכו סרגול אלא בכתבי הקודש. אי נמי בכותב שלוש או ארבע תיבות מן הכתובים. אבל בגט אין צריך שרטוט שהרי רק בגט חליצה צריך לשרטט משום דיש בו פסוק מאן יבמי (יבמות קו): הא בשאר גיטי נשים -לא. ע"כ. וע"ע בשו"ת אהלי תם לרבינו תם בן יחיאל מראשוני האחרונים (סי' קה).

עוד הקשה בשיטה לאחד מהראשונים המיוחס לרשב"א (על מנחות שם) על שיטת רש"י בזה וכתב דאם מגט ילפינן. מנא לן התם דבעינן שרטוט ודקדוק? ע"ש. ולא אשכחן בשום מקום דגט בעי שרטוט וכמו"ש תוס' הנ"ל וכ"כ האור זרוע בח"א (הלכות גיטין סי' תרחצ) דלא אשכחן בשום מקום שיצטרך הגט שרטוט. ע"ש.

ועוד יש להקשות לרש"י ממ"ש הלבוש (סי' קכה ס"ק י') דאין לפסול אם לא שירטטו "דהא דאמרינן בכל מקום שצריך שרטוט, היינו היכא דכתיב "וכתבתם" שדרשו בו כתיבה תמה ואם אינו משורטט אין הכתב נקרא כתיבה תמה כיון שאינו מיושר ושוה. ובגט אין כתיבה תמה דלא כתיב וכתבתם אלא "וכתב לה". עכ"ד. משמע שאין לדמות וכתבתם לוכתב לה.

ומשמע שכל דין שרטוט הוא ממנהג ולא מדין. וכלשון השו"ע והטור. גם הגאון רבי יחיאל צאלח זצ"ל בשו"ת פעולת צדיק (סי' קלא קלב) נשאל: גט שנכתב בלא שרטוט

כשר או פסול? והשיב להם שמדברי מרן השו"ע משמע שהוא משום מנהגא ולא מדינא, ושכ"כ הרשב"א. וא"כ כשר הוא מדינא. ע"כ. [יש להעיר שהרמ"א (סי' קכה י"ב) כתב שגם בגט שלא שורטט ישנה מחלוקת אם כשר או פסול. ורק במקום עיגון שבא מארץ רחוקה ואין שיירות מצויות מכשירים בדיעבד. ע"ש].

ג

והנה בטור פה כתב: "ונוהגין לשרטטו וכתב רב האי לפי שנקרא ספר". וכתב הב"ח שכנראה רב האי נתכוון למ"ש בספר התרומה (סי' קיב) שמשרטטין גט לפי שכתוב זה ספר תולדות האדם. ובמד"ר (ב"ר פרשה כד סי' ז) שאפילו סרגול (שרטוט) הספר נאמר לאדם הראשון. וגט נמי איקרי ספר. עכת"ד.

והנה בפשיטות הדבר נראה שרב האי לאו מדינא קאמר לה. אלא דיהיב טעמא וסמך למנהג שנהגו ואסמכיה אקרא וכמו"ש בשו"ת גינת ורדים (אבהע"ז כלל א' סי' ה) שהרבה להאריך על מ"ש המהרשד"ם (חלק אבהע"ז סי' כה) שאין לנקד הגט מפני שאנו מדמים גט לס"ת וז"ל: "הן אמת כי אני לא ראיתי רבותי קדושים אשר בארץ המה, מעשה שיעשו נקודות בגט. כי ראיתי לסופר בזמננו כותב גט וכשיגיע לשם כמו גאמילה או גויא נוקד נקודה למעלה להבין קריאת הג'. ועתה שבא לידי ענין זה נתתי אל ליבי לדרוש ולתור בדבר אי שפיר הוי למעבד הכי אי לא. שהרי אני רואה שבגט אנו נותנין לו כל דיני ס"ת עד שכתב הטור בשם רב האי גאון ז"ל. שנוהגין לשרטטו לפי שנקרא ספר... ועתה אני אומר כיון שכן הוא איך אפשר לעשות ניקוד כלל בגט, כיון שס"ת אשר בו נקוד הוא פסול" וסיים וע"כ אני אומר אם יבוא מעשה לידי מעתה והלאה שאכתוב ב' גיטין, אחד בנקודה ורפה ואחד בלא נקודה. ע"כ. וכתב הגו"ר שמפני דברי רשד"ם אלו שלדעתו אינם נכונים הוצרך בב"ד שלו עפ"י לחץ הדיינים לתת גט לאשה בכיוצ"ב, וכדי להשקיט המחלוקת ציוה שיתנו לה הגט ללא נקודות כמשפטו. ואח"כ יקחוהו מידה וינקדוהו ושוב יתנוהו לידה. ואח"כ יתנוהו למאכולת אש "לבל יראה ובל ימצא גט שניתן ע"י ב"ד שכתבו בו דגש להרים מכשולות מן הדורות הבאים", [ועי' בג"פ (ס"ק כו) שהביא משם תשובת הרח"ש (סי' נ) שהר"א חסון ג"כ עשה כך מחשש לדברי הרשד"ם. ע"ש]. והשיב על דברי הרשד"ם בארוכה שאין לדמות כתיבת גט לס"ת. וכתב שאפי' לדברי רב האי גאון לאו למימר שיהיה משורטט כן עכ"פ, אלא דאתא למיהב טעמא וסמך למנהגא דנהגו לשרטטו. **דמשמע דנהגו כן אך לא מן הדין ועל כן** יהיב טעמא וסמך למנהג ומשום דאיקרי ספר דנראה לומר דמהיות טוב אל תקרי רע, ועוד תמה עליו שעשה דברי רב האי ברזל ולא דייק שהרי הרשב"א לא נראו לו דבריו (של רב האי), ועוד היה צריך הרשד"ם לדייק שרב האי לאו מדינא נגע בה אלא לטעם המנהג. ומה שהצריכו שרטוט, לא משום חומרה דספר מוטו בה, אלא כדי שיהיו האותיות נראות יפה בלי שום מגומם עכתד"ק. וכ"כ הג"פ (ס"ק מג) בז"ה ל

"כתב רבינו האי שטעם המנהג הוא משום דאיקרי ספר. אבל לא שיהא צריך כן מן הדין ליתן בו דין ספר תורה וכו'. וכ"כ הערוך השולחן (סי' מת) דשרטוט מנהגא הוא ולא מדינה. וכ"ד הרב פרי חדש (ס"ק י) וכן דעת רוב ככל האחרונים [ע"ע בשו"ת נבחר מכסף חאבע"ז (סי' לט) שכתב דהוי רק מנהגא. והגדיל עשות הרב יוסף משאש זצ"ל בספר גרש ירחים דיליה (סי' כא) שכתב דמדינא אינו צריך שרטוט, ואך נהגו בכל המקומות לשרטוטו כדי שיהיה קל על הסופר לכתוב כתיבה תמה ביושר. ע"כ. וכפל הדברים בדף קיג הערה יט. ע"ש. ויש להשיב על דבריו מכמה פנים, (ועיין ברדב"ז שכתב דאפילו אם הסופר מומחה לכתוב כתיבה ישרה לא סגי בלא שרטוט.) ואכמ"ל וע"ע בשו"ת תמים דעים (סי' קיב)]. ולא עת האסף.

ואנוכי הרואה להגאון רבי דוד בכר זצ"ל בספר דברי אמת (קונטרס רביעי דף נו ע"א). שהביא מ"ש הרשד"ם והשגת הגו"ר בזה וכתב: שאין דברי הגו"ר נכונים בזה. ואישתמיט מינה מש"כ הרשב"א (אלף רכ) דלכתחילה צריך שרטוט ומוקפות גויל משום דאיקרי ספר ולא עוד אלא הרי בעל התרומה הצריך שרטוט, ומתוך מש"כ מרן השו"ע שהרשב"א ז"ל לא הצריך ושב על התרומה הצריך משמע שבעל התרומה הצריך מן הדין וכמו"ש רש"י. עכתד"ק.

ויש להביא ראיה לדברי הגו"ר ממש"כ חדא מן קמאי הראב"ן הירחי בספר המנהיג (סי' קנא) "ויכתבנו בשרטוט דספר נקרא". וטוב שישרטט שיטה ראשונה בקנה כמו בס"ת, "ואם עשה כן בגט טוב מאד דספר נקרא". משמע דס"ל כרב האי ושהוא לא מן הדין, אלא מהיות טוב, וכמו"ש הגו"ר.

העולה מכל האמור דלדעת הרשד"ם וכן לדעת הדברי אמת אפשר לנו לחבר דעת רש"י עם דעת רב האי גאון וספר התרומה. ולדעת הגו"ר א"א לנו להשוותם משום דלרב האי וספר התרומה הוי סמך למנהג. ואילו אנן ס"ל ברש"י דהוא מדאורייתא ואין זה סמך אלא לימוד.

ד

ובעיקר הדין אם מדמים גט לס"ת הנה בשו"ת הרדב"ז (סי' קנו) נשאל, על מה שנהגו הסופרים לכפול הנייר שכותבין עליו הגט י"ב כפלים במקום שרטוט אי שפיר עבדי? והשיב שמסתבר שאין זה שרטוט, שהרי בעוד שכותב השיטות הראשונות יתבטל מקום הכפל וחוזר לכמות שהיה, וטעמא דבעי שרטוט משום דכתיב ביה ספר, וספר תורה מי סגי בשרטוט כי האי גוונא? ע"כ. ובהמשך דבריו כתב שאם הקיפול עומד עד סוף כתיבת הגט סגי בהכי. דמה לי אם ישרטט בקנה או בחוט (כמו שנוהגים היום) או בכל דבר העומד וניכר. הטעם הוא כדי שתהיה כתיבה ישרה, ולא תימא אם יהיה סופר אומן שכותב כתיבה ישרה סגי בלא שרטוט שלא חלקו חכמים בדבר, אלא לעולם בעי שרטוט כספר תורה, עכתד"ד.

והגאון רבי רפאל אהרן בן שמעון זצ"ל בספר שער המפקד (נהר פקוד סעיף ג) הקשה על דעת הרדב"ז דמנא לן שבגט צריך שרטוט כמו בס"ת, הא לא מצינו כזאת בתלמודין ושורש הדבר רק מנהג בעלמא, ואעיקרא הדברים תמוהים הם, וכי שקולים הם ספר תורה והגט. הלא שרטוט הס"ת הוא מהלל"מ, וכדתנן במס' סופרים (פ"א. ונפסק בשו"ע יו"ד סי' רעא דס"ת בלי שרטוט פסול הוא.) ע"כ. ובסעיף ז' כתב לתרץ ע"ד הרדב"ז דלאו הילכתא קאמר, אלא דהרדב"ז היה מרא דארעא דמצרים ופסיקותיו נתחברו בה, ולפי מנהגם כתב כן, ור"ל אחר שבמצרים החשיבו את הגט כדין ס"ת, וגם עשו את השרטוט כדין ס"ת, ע"כ כתב הרדב"ז דצריך שרטוט כס"ת לפי מה שנהגו במצרים, דחשיב גם שרטוט הגט כס"ת לדידהו. עכת"ד. ובמקום אחר כתבתי עד"ק שיש לסייעו ממש"כ בשו"ת משכנות יעקב מקרלין (אבהע"ז סי' כז) שאם שינו מכל הדברים הנהוגים בגט אע"פ שאין למנהגים אלו עיקר מן התורה ואף לא מדברי סופרים רק נהגו כן מ"מ מסתמא כל שמצוה שיכתבו לו גט ושינו ממנהגים אלו הגט פסול, כי הבעל המצוה ציוה ע"ד שיכתבו לו גט כפי המנהג. ע"כ. (ועיין בשו"ת אבני נזר תאבהע"ז סי' קע שהשיג על דבריו בזה ואכ"מ.) אך בעיקר הדבר שחזר ואמר שהגט אינו דומה לס"ת וכל הדימוי הוא ממנהגא. הן אמת שזו דעת רוב הפוסקים אבל נעלם ממנו דברי הרשד"ם בתשובה ר"ה שהבין בדברי רה"ג דשווים הם הס"ת והגט. וכמו"ש הדברי אמת. אכן בדברי הראשונים ישנם פנים לכאן ולכאן. וזה יצא ראשונה בספר כל בו (מו): הכותב גט צריך לכותבו כס"ת וצריך שלא יהא שום טשטוש ולכלוך בגט. [הלשון שם שרטוט אך מוכח שהוא ט"ס דמה לכלוך ושרטוט? וכן הגיה בספר צביון העמודים על הסמ"ק (הערה 53) וברור]. ובעמוד מח כתב וצריך שתהא כדין ספר. ע"כ. והסמ"ק (סי' קפד) כתב: והכותב צריך שיכתוב כדין ס"ת שיהיו האותיות מוקפות גויל. ע"כ. ובספר הנייר (סי' לב) כתב וגט צריך שיכתוב אותו כתיקון ס"ת. ע"כ. אכן בספר הישר לר"ת (סי' פב) כתב ונהגו לכתוב כתיבה גסה ובשרטוט כעין ספר". (וכ"ה באור זרוע סי' תשטו) ומשמע שהוא כמו דברי הרשב"א הנ"ל שבגט לכתחילה מאי דכתבינן ליה עבדינן כספר וכמו"ש בשו"ת משפטי עוזיאל מה"ת (תאהע"ז סי' צז) שדברי הרשב"א ברורים דודאי לכתחילה צריך הסופר ליזהר בכ"ז. אבל אם לא נזהר אין קפידה בדבר ונותנים את הגט לאשה להתגרש בו לכתחילה ע"ש. וגם הוא ז"ל לא זכר לדברי רש"י והדברי אמת, וכל הנך מרבתינו הראשונים הנ"ל. וע"ע בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' כד) שכתב שבגט אין להקפיד לעשותו כסדרן דלכל הפחות לא יהא דינו אלא כדין ס"ת שגם בו אי"צ כסדרן. ע"ש.

והרואה יראה דדבריו של הרב שער המפקד דחוקים ובמחכ"ת דבריו דברי נביאות ואינם מוכרחין, שהרדב"ז בתחילת תשובתו מתמה: וס"ת מי סגי כה"ג? ובסוף תשובתו "שלא חילקו חכמים בדבר אלא לעולם בעי שרטוט כס"ת". מכ"ז משמע

דעתו היא דיש לדמות גט לס"ת לגבי שרטוט. ולא ממנהגא גרידא ומתקנה, אלא מדינא, וצ"ע. [ועלה בדעתי להליץ בעד הגאון הנז' עפ"י מש"כ הרשב"ץ (תשב"ץ ח"א סי' כ' ד"ה ואחר שנתבאר. הו"ד ביתה יוסף סי' קכב) שכשאומר הבעל כתבו גט לאשתי מאחד עד מאה עד שיצא אחד כשר כהוגן וכתיקון חז"ל. דעתו כדי שיזדמן להם כשר לפי דעתם ומה שאמר כתיקון חכמים. לפי דעתם אמר. דאדעתייהו קא מגרש. כיון שאין שם מורה דעה אלא הם ע"כ. וא"כ נימא דס"ל לגאון בעל נהר פקוד. דמה שכתב הרדב"ז שלא חילקו "חכמים" בדבר, כוונתו לחכמי הדור ההוא במצרים. אך דבר זה לא שמיעא לי, כלומר לא סבירא לי, דכגון דא איבעי ליה לאודועי, ולא לנקוט נפשאי בקצירי].

ה

ניהדר אנפין לנ"ד, ומה שמוטל עלינו הוא ליישב שיטת רש"י כמה שיותר, כי ידענו מש"כ בספרים דכל מה שיש לנו ליישב דעת הראשונים יותר הכי אריך למעבד. [וכמו"ש בשו"ת זרע אמת ח"ג וסי' סה] "חל עלינו חיוב ליישב דברי חכמים ראשונים דלא לימרו מילי בכדי". ע"כ. ובשו"ת שמחת כהן (ח"ו דף קכג) כתב דסברא דחד מקמאי אפי' מקמי אלף סברות דרבנן בתראי לא בטלה. ע"כ. והגאון חתם סופר (או"ח סי' קיט) כתב: "ומפני קושיות לא נוכל לדחות דברי הראשונים ז"ל וצריכים אנו למשכונני נפשין לקיים דבריהם" וע"ע בספר ברית יעקב סופר וסי' ז) שהאריך בזה קחנו משם] ובודאי הגמור בדברי רש"י איש האלוקים (כהגדרת הרשב"א ז"ל).

וחמותי ראיתי בספר חידושי ר"ש רוזובסקי (גיטין סי' ח אות ב') שדן בקושיית התוס' דהקשו למה לרש"י בעי לימוד מגז"ש תיפוק ליה דהוי הללמ"מ? ותירץ שההלל"מ נאמרה על כל דבר שנקרא ספר וכל שצריך תורת ספר בעי שרטוט, ובמזוזה לא שמעינן דנקרא "ספר" לכך בא רש"י ולמדנו מגז"ש דגם מזוזה נקראת ספר, ולזה איצטרך גזרה שוה דכתיבה כתיבה דמינה ילפינן דמזוזה צריכה תורת ספר. ע"כ. ובביאור שיטתו כתב בספר חק המלך (גיטין סי' ו דף קסד) שבאמת דעת רש"י שגט אינו צריך שרטוט מהתורה, אלא שלמדים מהגז"ש שמזוזה נקראת ספר כמו שגט נקרא ספר. וביאור הדברים שההלכה למשה מסיני איננה דין בהלכות ספרים אלא דין בכתיבת ד"ת והלמ"מ באה דוקא לד"ת הנכתבים בספר שנצרכים לשרטוט. ולכך לימדנו רש"י שמזוזה אכן נקראת ספר. אבל בגט עצמו מכיון שלא כותבים בו דברי תורה אי"צ שרטוט. דמשום הלכות "ספר" גרידא אין צריך שרטוט, ע"ש. ודפח"ח. ויש לסייעו ממש"כ בשו"ת הרשב"א הנ"ל (ח"ה סי' צג) "והדין נותן שבכל מקום לא הצריכו שרטוט אלא במקראות ומשום כתיבה תמה אבל בגט אי"צ שאין מזכירין בו שום מקרא". [עי' בב"י שהעתיקו והשמיט המילים "אלא במקראות" ודו"ק]. ע"כ. וכן משמע ממ"ש בספר המכריע לרבינו ישעיה מטראני

הזקן (סי' פה) וז"ל ומצאתי כתוב בתשובות רבינו פלטואי גאון זצוק"ל: כך ראינו דכל דבר שהוא קדושה צריך שרטוט לכו"ע. ע"כ. וע"ע בחידושי רי"ז הלוי (הלכות מגילה). ובספר "נזר התורה" (עמוד קצז והלאה) כתב דכך משמע מלשון הפסוק "דברי" שלום ואמת משמע דהוא דין בדבר הנכתב ולא בספר ע"ש. וע"ע בשו"ת דבר יהושע אהרנברג (ח"ב סי' קד ענף ה) שכתב על עיקר הדבר שאסור לכתוב ד"ת בלא שרטוט דלא מסתבר שהיא הללמ"מ. ואם יש בזה איסור צריך שיהיה בזה רמז מהתורה. ולכך כתב שיש לרמוז זה מהפסוק: יושר דברי אמת כלומר: דדברי אמת - דהיינו אמיתה של תורה, צריך להיות כתוב ביושר - דהיינו בשרטוט שמישר הכתב, ע"ש.

ו

והגאון בית אהרן ראבין (סי' קכה אות ז) כתב לישב דברי רש"י עפ"י הגמרא בסוטה (טז). דא"ר יוחנן משום רבי ישמעאל בג' מקומות הלכה עוקבת (עוקרת) את המקרא. התורה אמרה בספר (ופירש"י לענין גט כריתות) והלכה בכל דבר (שכתבו עליו, על עלה של זית על הנזיר ועל הלוח) ומעתה מבואר דברי רש"י, דבוודאי הא דכתיב בתורה וכתב לה היינו ספר ממש ולא דבר אחר, רק הא דאנו מכשירינן בכל דבר הוא מחמת ההלכה למשה מסיני, אבל "ספר" דכתיב בתורה הוא ספר ממש, וזה שפ"י רש"י נמי לענין שרטוט דקאמר הגמרא "אתיא כתיבה מספר", היינו מספר דכתיב בתורה. אבל באמת למאי דאתיא הלכה למשה מסיני דלא בעינן ספר, לא בעינן אף שרטוט, וסיים "ולכך לא הביאו הפוסקים דלרש"י צריך שרטוט, דגם לרש"י אין צריך, וזה נכון ואמת", עכתד"ק.

ומבואר שיטתו דבאמת מדיון תורה צריך לשרטט הגט. וצריך לכתבו על הקלף, אלא שמצד דין הלכה למשה מסיני אנו מכשירין הגט בלי שרטוט ואפילו שכתבו על עלה של זית דקי"ל הלכה למשה מסיני עוקבת ועוקרת את המקרא.

וכן בקודש חזיתיה בתשובות חתם סופר (חלק אבן העזר ח"ב סו"ס ח) שאף הוא החזיק שלדעת רש"י אין שרטוט הגט מדאוריתא, ותיירץ שיטתו. דהיה קשה לרש"י הס"ד דגז"ש שאינה מופנה משום צד תעקור קרא ממשמעוניה, דכתיב בתורה וכתבתם "על מזוזות" ואנו נילף לכתוב מזוזה על "ספר", אלא דרש"י סובר ד"וכתב לה" בגט מיותר לגז"ש, דתרי פעמים כתוב וכתב לה כמו שכתבו התוס' (גיטין צא: ד"ה בכתיבה מתגרשת). ולכך הוה ס"ל דוכתב לה אחד מופנה לגז"ש ולא למדין ממנו וכתב לה מכל מקום. אלא דוקא בספר ובדיו. וממנו למדים למזוזה. וזה הס"ד של הברייתא במנחות ודלא כמתני' דעלה של זית. אך עתה פריך הש"ס דאע"ג דמופנה מ"מ אי אפשר לגז"ש לעקור מקרא מפורש ממשמעוניה דקרא על מזוזות ואסקינן דאדרבה "וכתבתם" כתיבה תמה. משמע דלא לכתוב על האבנים אלא

כתיבה תמה, והדר על מזוזות. ולא איצטריך גז"ש אלא לגילוי מילתא. ולזה לא צריך ההפנאה ומספיק למילף מפרשת סוטה ומפרשת מלך כמו"ש התוס'. וא"כ שוב נותר "וכתב לה" דגט. אלא ע"כ וכתב לה מכל מקום. אפילו אעלה של זית ושלא בדיו. וספר לספירת דברים הוא דאתא ואין בזה מחלוקת בין רש"י לתוס'. ע"כ.

ז

עוד ראיתי בישוב שיטת רש"י להגאון חכמת יצחק חזן זצ"ל (סדר גט ראשון סעי' ט ס"ק לח) דגם רש"י לא פסיקא ליה דגט בעי שרטוט מהתורה. שרש"י בסוף דבריו כתב "אי נמי כתוב זאת זכרון בספר מה ספר בעי דקדוק אף מזוזה בעיא דקדוק" ולא חזר ואמר מה ספר בעי "דקדוק ושרטוט", ועוד יותר דלפי הפירוש שלמדים דין מזוזה מכתוב זאת זכרון בספר אינו דין לגט כלל, עכת"ד. ויש לסייעו ממ"ש הראשון לציון רבי ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל בספר קהלת יעקב (תוספות דרבנן מערכת ג' אות ד) וז"ל: "כתב רש"י דהא דצריך לדקדק בתורף הגט בחסר ויתר הוי מדאוריתא" ע"כ. וגם הוא השמיט דין שרטוט, וכנראה משמע ליה ממה שלא חזר רש"י בזה. (וע"ע בשו"ת חקרי לב אבהע"ז סי' מח ד"ה וראיתי והלאה שדעתו ברש"י ג"כ דנראה דמדובר על חסרות ויתרות. והציל לרש"י מקושיית התוס', ובוא יבוא וח"ל. וע"ע בחיו"ד ח"ד סי' קיט ואכמ"ל).

הן אמת אם נימא דרש"י כתב שני דינים: א. דין שרטוט. ב. דין חסרות ויתרות נוכל לומר דלא ס"ל לרש"י דשרטוט הוי מדאוריתא. וכל לימוד "ספר" נישדי בתר חסרות ויתרות. ועי' בספר אור הישר על מנחות (דף מב:) שכתב שמלשון התוס' שחלקו על רש"י שאגרת הוא בלא שרטוט – ולכך פ' ר"ת שלא דקדק בחסרות ויתרות – משמע שהם שני פירושים נפרדים (פ' א. דין שרטוט. ב. חסרות ויתרות) והסתייע מהמרדכי (סי' תתקסא) דמבואר בו דהם שני פירושים (שכתב: "וכן פירש"י בלשון שני שלא דקדק בחסרות ויתרות"). ע"כ. ולפי"ז הקשה למה רש"י לא הפריד בין הדבקים כמו בכל המקומות לכתוב לשון אחר או ועוד וכדו' ומדוע כילייהו רש"י כחדא, ע"כ. וביותר מבואר בפסקי הרא"ש (דף ה. מדפי הרי"ף) שכתב: פירש רש"י בלשון אחד בלא שרטוט, ובלשון אחר פירש שלא דקדק בחסרות ויתרות, ולשון זה עיקר וכו'. ועוד ניתן לסייעו ממ"ש בביאור הגר"א (יו"ד סי' רעה ס"ק ח) "וכפירוש השני ברש"י" משמע דהם שני פירושים. ואשתמטיה (מהאור הישר הנ"ל) מש"כ בספר ישר וטוב (עמוד 84) דבאמת צ"ל ברש"י "לישנא אחרנא שלא דקדק בח"וי" ע"ש. [ומכאן תשובה למש"כ בשו"ת עולת יצחק רצאבי ח"א (חיו"ד סי' קלא א) בשם ריעו הרב"צ טולידאנו דמהא דרש"י מחתינהו בחדא מחתא, שמע מינה כשם שבחסרות ויתרות פסול הוא הדין לגבי שרטוט. ע"כ. וליתא וכמושו"נ.] ואין דעת רש"י דבגט צריך שרטוט, וכל דין ספר נאמר דוקא

לגבי חסרות ויתרות. (וע"ע בחק"ל אבהע"ז הנ"ל ואכמ"ל) וחמרא דמריה טיבותא לשקיה.

אחר זמן מצאתי און לי, שראיתי שהן אלו דברי רבינו המאירי בספרו קרית ספר (דף י ע"א דפוס איזמיר תרמ"ד) וז"ל: ולדעתי אין זה כלום שאין מילת "ספר" מחייבת כלום אלא אם כן בגוף העור או הכתיבה ראויה ספר מיקרי הן בשרטוט הן שלא בשרטוט. ואעפ"י שבפרק הקומץ אמרו בענין מזוזה "כתבה אגרת פסולה דאתיא כתיבה כתיבה מספר" ופרש"י כתבה אגרת בלא שרטוט, אלמא כל שאין בו שרטוט אין נקרא ספר(?) **תדע שעיקר הפירוש בכתבה איגרת בלא דקדוק חסרות ויתרות** אבל ענין ספר אינו מחייב שרטוט כלל" עכ"ד ומכאן יש לסמוך על דברינו שכל לימוד ספר שדי בתר חסרות ויתרות, וסמך לדברינו מצאנו כי רב הוא רבינו המאירי ז"ל.

שו"ר בסדר הגט לרבינו יעקב מרגלית (נמצא בספר ים שעשה שלמה סעי' לז) שכתב שהרב יעיין אם נעשה הגט בדקדוק משום דגט איקרי ספר ואמרינן עשאה כאיגרת פסולה ופירש"י משום דמזוזה נקראת ספר ואם עשאה כאיגרת שאינו מדקדק בחסירות ויתרות פסול, א"כ חזינן דגם הוא למד בדברי רש"י דספר מחייב חסרות ויתרות. [ועיין לו בסדר הגט בקצרה וסי' ד סעי' א'] שכתב "דילפינן שרטוט מספר כריתות כמו שאפרש". ודו"ק ואינו תח"י. ומעתה נאמר דלדעת המאירי ודעימיה משמעות המילה ספר היא לגבי חסרות ויתרות. [הן אמת ראיתי באוצר מפרשי התלמוד על גיטין (ח"א עמודה רסג הערה 171) שכתב דלרמב"ן עצם שם "ספר" מורה על הצורך בשרטוט, ע"ש. ולענ"ד ליתא שום הוכחה בזה, דהרמב"ן הביא הפסוק "זה ספר תולדות אדם" שאפי' סרגול הספר למד אדם הראשון, וובמקו"א כתבתי ע"ז בדוחק דאדרבה מוכח שלפני השרטוט גם נקרא ספר, שהלשון מורה שאפי' סרגול ה"ספר", משמע דשם ספר עליו אף בלי שרטוט, ודו"ק]. וכן הביאו בשם הגרי"ז ועוד ע"ש ואכמ"ל].

וע"ע בשו"ת זית רענן ח"ב (חאו"ח סי' א ענפים ו-ח) שכתב בפשיטות שרש"י למד גז"ש מס"ת, ולא הזכיר מדין גט כלל. ואחז הפירוש השני שברש"י דוקא. ע"ש.

ח

עוד רגע אדבר במה שכתב הרשב"א דחזינן דכותבין על עלה של זית וא"כ לא משכחת לה י"ב שיטות בעלה זית. ראיתי בשו"ת נבחר מכסף (חא"ה סי' לט) שכתב להביא ראיה שמנין השיטות י"ב אינו מדינא. דתנן כתבו על עלה של זית כשר, והעלה של זית אינו מחזיק י"ב שיטין, והעיר עליו המו"ל הרב אברהם ששון זצ"ל (מח"ס אברהם יגל) דלפי מה שכתב הרב פרי חדש (וא"ח סי' תסז סע"ט) שעל גרעין חטה היה כתוב כל פסוק ארץ חטה, ושם הכותב ואביו וטעמים ונקודות באותיות

מרובעות, א"כ שפיר יכתב בכתב כזה גט על עלה של זית שהוא ברוחב אצבע, וגם הוא ראה שבנייר אחד כותבים כל משנה תורה, ולפי"ז אפשר שיכתב גט על עלה של זית, ואולי בזמן הרב המחבר לא היה מצוי שיכתבו בדקות כזו. ע"כ. והנראה דדבריו נתונים לשעורים, וקשה להלמס. וכבר כתב הרשב"א שם בלשונו הטהור דסתמא דמלתא לא משכחת לה י"ב שיטין בעלה של זית. ואחר מחילת כ"ת הרב המו"ל, נעלם ממנו מש"כ בגמרא ירושלמי גיטין (פ"ב ה"ג) על העלה של זית. ולא כמקורע הוא? - ופירש הפני משה: הרי אי אפשר לכתוב את כל לשון הגט על עלה אחד של זית. והוסיף הק"ע: אלא ודאי על שנים ושלושה ספרים? - אמר רב זעירא: תנא בונה בר שילה אפי' כותב אני פלוני מגרש את אשתי - כשר. וזה אפשר לכתוב על עלה אחד. וע"ע בלחם משנה (פ"ד מהלכות גירושין הלכה יז). א"כ שמעינן מהא שאי אפשר לכתוב כל לשון הגט על עלה אחד של זית. ומה שכתוב במשנה על עלה של זית הכוונה שכותב אני איש פלוני מגרש את אשתי וכירושלמי הנ"ל (וע"ע בלחם משנה שם שכתב שגט כזה כשר מדאורייתא). ואין הכוונה ל"ב שיטין שבגט.

עוד בתשובת הרשב"א הנ"ל כתב דא"צ שרטוט דכותבין על יד של עבד ואין משרטטין יד של עבד, והנה הישועות יעקב אורנשטיין (סי' קכה ס"ק ז) כתב אחר אריכות דברים דלרש"י צריך לשרטט ידו של עבד. ע"כ. ודבריו קשים, ולענ"ד הקטנה אין דבריו מוכרחין בזה, ובודאי הגמור לפי' כל דעות רבותינו האחרונים שהזכרנום דלרש"י שרטוט גט אינו מדאורייתא (ומהם החת"ס והבית אהרן, ואף לדברי רבינו המאירי זצ"ל) בודאי דאין משרטטין יד של עבד, ואפי' לדברי הדברי אמת ודעימיה דס"ל דשרטוט הגט הוא מדאורייתא, בכל אופן אפ"ל דמה שרש"י מחייב שרטוט הוא דוקא בדבר שנכתב כעין "ספר" ויש בו שייכות לספר כגון על קלף וכדו', אבל בדברים שאין כותבין בהם ספר, וצורת כתיבתן היא סתם צירוף מילים, ורק צירופם עושה אותם ספר כגון יד של עבד, בזה אין צריך לשרטט. וכי איך ישרטטו? אם נימא דכתבו בדבר היכול להזדייף הרי אסור לשרטט בצבע, ומה הועילו חכמים בתקנתם!! ואם בחקיקה. ובכתובת קעקע גם בזה אין מוכרח שיצטרכו לשרטט, [וכמו"ש בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צג) שאפשר לכתוב גט בדפוס, ולא הזכיר שרטוט כבעיה, וזה קובע ברכה לעצמו ואכ"מ] הנלע"ד. ומעט סיוע יש ללמוד מדברי הרלב"ח (סי' מה, דף לג עמודה ג') וז"ל "רש"י ז"ל הוא מפרש, ואם כן הוא משתדל לפרש ולבאר הסוגיא שלפניו לפי הפשט ואע"פ שמצד הכרח הדין או סוגיא אחרת בתלמוד הפירוש שהוא מפרש אינו כן? עם כל זה אם הפירוש שהוא מפרש הוא הנראה כפי הפשט באותה בריתא, אינו חושש לפרש כי אם כפי הפי' הנראה מוכרח מהבריתא עצמה". ע"כ. ולכן גם בזה אין להותיב על רש"י מיד של עבד.

ובזה גם רש"י יודה דאין משרטטין יד של עבד. ודו"ק. ולכך נאמר דאם כותב הגט על קלף צריך כל דיני ספר, אבל אם כותבו על שאר דברים כגון עלה, ויד עבד שהם

פסולים לספר בזה לא צריך שרטוט כספר, אטו רק בזה נצטרך שיכתבהו כדין ספר? (ואפשר שגם בנייר שלנו השרטוט אינו מדאורייתא לרש"י, וצ"ע. וקצת סמך לזה עי' מש"כ בשו"ת שואל ושאל ח"ג וסי' תמו) שכותבת יבמין שפסק מרן שצריכה שרטוט (סי' קסו סעיף ו) היא דוקא בימי הראשונים שהיו כותבים על הקלף בכתב אשורי אבל בנייר שלנו מעשים בכל יום שכותבים כמה וכמה פסוקים בלי שום שרטוט ע"כ ודו"ק.

ט

ומה שהקשו התוס' והרשב"א והאו"ז דמנ"ל דגט צריך שרטוט. הנה בפסיקתא (מדרש לקח טוב פרשת כי תצא ד"ה "כי יקח איש אשה") כתוב בפירוש, וכתב לה "ספר" מלמד שצריך שרטוט כספר. ע"כ. הנה כי כן דברי רש"י מיוסדים על דברי מדרש אלו. והגאון דברי אמת (שם דף נז.) כתב דברי פסיקתא אלו. והוסיף שיש לנו לפעמים לסמוך ע"ד הפסיקתא. וכמו"ש התוס' בפסחים (מ: ד"ה אבל) "ובכמה דברים אנו סומכים על ספרים חיצונים, ומניחים גמרא שלנו" וכו' וכ"כ הר"ן (מגילה לא:). ע"כ. (ולכך כתב שגם לרב האי גאון, ולרב סעדיה גאון, ולבעל התרומה ועוד הוא שרטוט מדאורייתא. והלימוד מפסוקים אינו רק רמז, אלא הוא סמך לדאורייתא, ע"ש.) ע"כ. ועל דבריו כתב בספר קב ונקי (דף כב:) ומכאן יש ללמוד על מנהגם של ישראל שלא דבר ריק הוא ח"ו. ע"ש. גם הגאון מרן היביע אומר שליט"א (ח"ו חאבע"ז סי' יב, ענף ה) הביא פסיקתא זו לנידון אחר וסמך עליה בשני ידיים ע"ש. וע"ע בספר נחלת צבי(עמוד קמט). ומעתה אף אם נימא דלרש"י שרטוט הגט הוא מדאורייתא. הנה נוכחנו דיש יסוד חזק לדבריו.

ובזה יתיישב מה שהקשנו מדברי הלבוש, שבגט אין צריך שרטוט. משום דלא כתיב בו "וכתבתם" כדי שנדרוש שצריך כתיבה תמה. אלא כתיב בו "וכתב לה" וממילא א"צ שרטוט, שאין לדמות "וכתבתם" ל"וכתב לה". ע"כ. ולפי"ד נאמר דרש"י לא ס"ל כך, וכמו"ש בפירושו לפרק החובל (ב"ק פג:) ד"ה הכאה הכאה גמרינן: אע"ג דקראי לא דמו - גמרינן ג"ש, כדתנא דבי רבי ישמעאל "ושב הכהן ובא הכהן" וכו'. וא"כ אין צריך שיהיו המילים דומות בכדי ללמוד ג"ש. (ודו"ק שבגמרא שם כתוב הכאה "קאמרינן") ע"ש [ולא יבצר שרש"י ראה באיזה מדרש גז"ש כזו של וכתבתם וכתב לה, ועל פיה יסד פירושו זה. (וע"ע באינצקלו"ת ח"ה עמוד תקנו). וידוע שרש"י ז"ל ראה מדרשים אשר אינם לפנינו, וכמו"ש בשו"ת שיבת ציון (נכד הנוב"י בסי' פח) "וז"ל "ובודאי מאור עינינו רש"י ז"ל ראה כן באיזה מדרש אשר אינו מצוי בינינו". ע"ש (ובמקו"א הערתי על דבריו שם שנעלם ממנו המדרש והוא בספרי כי תצא פסקא ע"ר, ואכ"מ)].

שבתי וראיתי בספר יד אהרן (ס"ק כט) שהביא מתיקוני הזוהר (דף קכה: דפו"י). "שרטוטין אלן באורח מישר כשרטוטין דגט פיטורין דצריך שרטוטי" ע"כ. הנה

דמצינו דגט צריך שרטוט [ואינה הוכחה שלימה. דהגר"א בביאורו שם (נמצא בדף ככד:)] כתב לגרוס כשרטוטין "דאורייתא". וכ"כ בפירוש באר לחי ראי. ובפירוש מתוק מדבש. ועוד ע"ש].

לסיכום: מצינו מחלוקת באחרונים אליבא דרש"י, האם שרטוט הגט הוי מדאוריתא. שלדעת הב"ש והדברי אמת וכן לדעת השולחן ערוך לבעל מרכבת המשנה (בסי' קכה סעי' ב) דברי רש"י מחוייבים ששרטוט הגט הוא מדאוריתא, והגאון ד"א הנ"ל הוכיח ממדרש שכן הוא [וע"ע בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב שליט"א (סי' קפב) שלדעת רש"י גט שאינו משורטט יש בו חסרון ספר].

ולעומתם החת"ס והבית אהרן, והר"ש רוזובסקי והחכמת יצחק, ועוד אחרונים, ורבינו המאירי זצ"ל הלכו בדעת רש"י ששרטוט הגט אינו מדאוריתא, כל אחד לפי דרכו.

ואלו ואלו דברי אלוקים חיים.